

M E T O D I K A

Ədəbiyyat dərslərində estetik tərbiyə və vətəndaşlıq keyfiyyətinin inkişaf etdirilməsi

Kamilə Quliyeva

Lənkəran rayonu, C.Əzimov adına Viravul kənd 2 №-li tam orta məktəbin Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi. Azərbaycan.

E-mail: k.05.86@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-0416-3387>

XÜLASƏ

Məqalədə ədəbiyyatın güclü tərbiyə vasitəsi olması, şagirdlərdə estetik tərbiyə və vətəndaşlıq keyfiyyətinin formallaşmasında ədəbiyyat dərslərinin rolundan danışılır, müvafiq tövsiyələr verilir. Bir neçə əsərin təhlili aparılmaqla, ədəbiyyatın şagirdlərin həm zövq dünyasının zənginləşməsində, həm də vətəndaşlıq ləyaqətinin inkişaf etdirilməsindəki rolu xüsusilə vurğulanır. Məqalədə eyni zamanda, şagirdlərə Vətən yolunda, onun gələcək inkişafı və tərəqqisi naminə hər cür zəhmət və fədakarlığa hazır olmaq, Vətəni sevmək, torpağa bağlılıq, bir sözə, vətənpərvər ruhda böyümək fikrini aşılamaq daima aktual mövzu olduğundan, ədəbiyyat müəllimindən daha çox diqqət tələb etdiyi qeyd olunur və bu keyfiyyətlərin şagirdlərdə inkişaf etdirilməsi yolları nümunələr əsasında izah edilir.

AÇAR SÖZLƏR

estetik tərbiyə, vətəndaşlıq keyfiyyəti, milli qürur, vətən sevgisi

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 05.11.2021
qəbul edilib: 11.11.2021

MƏQALƏNI ÇAPA

MƏSLƏHƏT BİLƏN

Filologiya elmləri doktoru, professor İsmayıł Kazımov.

METHODS

Aesthetic education and development of civic quality in literature classes

Kamila Guliyeva

Teacher of Azerbaijani language and literature of Viravul village secondary school No.2 named after J.Azimov, Lankaran region. Azerbaijan.

E-mail: k.05.86@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-0416-3387>

ABSTRACT

The article discusses the role of literature lessons in the formation of the quality of aesthetic education and citizenship in students, as literature is a powerful educational tool. Appropriate recommendations are given. The analysis of several works emphasizes the role of literature in both enriching the world of students' enjoyment and developing the dignity of citizenship. The article also notes that instilling in students the idea of readiness for all kinds of hard work and sacrifice for the sake of the motherland, its future development, progress, love for the motherland, attachment to the land-in short, to grow up in a patriotic spirit is a topical issue. Ways to develop these qualities in students are shown on the basis of examples.

KEYWORDS

aesthetic education, quality of citizenship, national pride, patriotic love

ARTICLE HISTORY

Received: 05.11.2021

Accepted: 11.11.2021

Giriş / Introduction

Ədəbiyyat və tərbiyə – bu iki məfhumu məzmun və forma, həyat və fəaliyyət, günəş və işıq məfhumları kimi bir-birindən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyildir. İnsan şəxsiyyətinin formallaşması və onun dünyagörüşünün inkişafında tərbiyənin rolü əvəzsizdir. Ədəbiyyat özü də tərbiyə vasitəsidir. Onun əsas vəzifəsi mənəvi zövq vermək, insanları tərbiyə etmək, onlarda müsbət əxlaqi keyfiyyətlər aşılamaq və həyatda düzgün mövqə tutmaqdə kömək göstərməkdən ibarətdir. Ədəbiyyatın “mənəviyyat dərsləyi”, “insanşünaslıq” adlandırılması da onun tərbiyə vasitəsi olmasını, gənc nəslə həyati bacarıqlar aşılanmasında misilsiz rolunu əks etdirir. Ədəbiyyat oxucunu düşündürür, həssaslığını artırır, nəcib hissələr aşılıyır və onda yeni mənəvi keyfiyyətlərin yaranmasına səbəb olur. Təsadüfi deyildir ki, bir çox mütəfəkkirlər ədəbiyyatı, xüsusilə mütaliəni insanı mənənə zənginləşdirən, onda gözəllik hissini inkişaf etdirən vasitə kimi qiymətləndirmişlər. Bədii əsərləri müntəzəm oxuyan, mütaliəni sevən insanın həyata baxışının dərin, mənəvi dünyasının zəngin olması da buna bariz nümunədir. Deməli, bu fənn şagirdlərə bədii zövq aşılamaqla onların estetik hissələrini duymaq və gözəlliyi dəyərləndirmək qabiliyyətini formalasdırmaqdə əsas vasitələrdən biridir.

Estetik tərbiyə şəxsiyyət tərbiyəsinin tərkib hissələrindəndir. Estetika yunanca “*estezis*” sözündən götürülüb, hiss etmək, qavramaq deməkdir. Estetik tərbiyə dedikdə, həyatdakı gözəlliklərin qavranmasına, estetik zövq və qabiliyyətlərin inkişafına yönələn təsirlərin məcmusu nəzərdə tutulur. O, insan əxlaqına güclü təsir edərək, onun mənəviyyatını zənginləşdirir, onda bir çox nəcib insanı keyfiyyətlər – humanizm, xeyirxahlıq, vətənpərvərlik və başqa bu kimi hissələr formalasdırır. Dünya şöhrəti sənət – peşə sahiblərinin estetik tərbiyə barədə söylədiyi fikirlər böyük maraq doğurur. Məsələn, dahi dramaturq M.F.Axundov deyirdi ki, musiqi zehnə qida verir, əqli cövhərləndirir, şadlıq və fərəh doğurur. “Musiqi və avaz dinləmək elm və ədəb kəsb etməkdir” [S.Ə.Şirvani]. “Ruh bədəndə həvəslə yol getməlidir” [N.Gəncəvi]. Platon demişdir: “Musiqi əxlaqi qanundur, o, bütün dünyani ilhama gətirir, qəlbə qanad verir, insan üçün zəruri olan kədər və şadlığa səbəb olur” [4, s.397]. Göründüyü kimi, görkəmli sənət adamları, hətta titanik təfəkkürlü dahi filosoflar (A.H.Baumqarten, Demokrit) estetik tərbiyənin gənc nəslə aşılanmasını zəruri hesab etmişlər. Estetik təfəkkürün tərbiyə olunması şagirdləri yaradıcılığa alışdırır, yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirir, təbiətə qayğı ilə yanaşmağı, onun gözəlliyindən zövq almağı öyrədir. Aşiq Ələsgərin şeirlərini oxuduqca, təkrar oxumaq istəyirsən. O, təbiəti, insan hissələrini elə səmimi, təsirli və təbii lövhələrlə

təsvir edir ki, oxucu ilk misralardan əsərlə nəfəs alır, yaşayır, ondan qopub ayrıla bilmir. “Dağlar” qoşmasında doğma yurdun gözəlliyi ustalıqla tərənnüm edilsə də, şeirdə eyni zamanda digər duyğuları – vətən məhəbbəti, ana yurdun ucalığından, əzəmətindən doğan qürur hissini də duymamaq mümkün deyil:

Ağ xələt bürünər, zərnişan geyməz,
Heç kəsi dindirib, keyfinə dəyməz,
Sərdara söz deməz, şaha baş əyməz,
Qüdrətdən səngərli, qalalı dağlar.

Təbiət – gözəlliklərin tükənməz mənbəyidir. İnsanın təbiətdən aldığı zövq isə sonsuzdur. Təbiət insan üçün həm müəllim, həm sağlamlıq, həm də tükənməz estetik zövq mənbəyidir. Böyük yunan alimi Demokrit deyirdi ki, insanlar toxuculuqda hörümçəklərin, ev tikməkdə qaranquşların, oxumaqda bülbüllərin şagirdləridir [4, s.399]. Bu fəlsəfi fikrin mənası belədir ki, insan təbiətdən öyrənərək onun gözəlliklərindən zövq alır. Təbiətin əsrarəngiz mənzərələri – yaşıl çəmənləri, güllü-çiçəkli yamacları, coşqun dağ çayları, yaz yağışından sonra səmanın yaraşığı oxucu qəlbində bir dinclik, gözəllik duyğuları oyadır, onu yaşayıb-yaratmağa səsləyir. Bədii əsərlərdə təbiət təsvirinə fərqli məqsədlərlə müraciət edib, dərin kədər içərisində olan qəhrəmanın qəmli ovqatı ilə qış fəslinin tutqun, cansıxıcı mənzərəsi arasında bir uyğunluq, yaxınlıq görən və bunu əsərlərində canlandırıran sənətkarlarımıza da az deyil.

“Dəhnamə” poemasının məzmunu üzərində (Bahariyyə hissəsi) işləyərkən əsərin müəllifi Xətainin dərin müşahidəsinə, incə zövqünə heyran qalmamaq mümkün deyil. Doğrudan da, bahar fəslinin gəlişi ilə heyvanlar və quşlar aləmində, ümumən, təbiətdə baş verən canlanmayı, dəyişikliyi ən xırda incəliklərinə qədər duymaq, təsirli bədii boyalarla əks etdirmək üçün yüksək zövq sahibi olmaq gərəkdir:

Yer geydi qəbayi-xizrpuşan,
Cümlə dilə gəldi ləbxəmuşan.

Ədəbiyyat dərslərində poemanın tədrisi zamanı şagirdlərin nəzərinə çatdırılır ki, burada güclü məcazilik var: yer, əlbəttə ki, paltar geyinə bilməz, onun başdan-başa yaşıllığa bürünməsini obrazlı canlandırmaq üçün şair bu yolu seçmişdir. İkinci misrada da maraqlı bədii sənətkarlıq duyulur: bahar öz gözəlliyi, təravəti ilə lal-dinməzləri belə dilə gətirir, fərəhləndirir. Başqa bir beytdə deyilir:

Çinar əlini çü rəqsə açdı,
Gül xırda zərin şabaşa saçdı.

Yamyaşıl yarpağa bürünən, budaqlarını ətrafa geniş açan şux, vüqarlı çınar ağacı qollarını uzadaraq fərəh, sevinc içində rəqs edən insana bənzədir. Onun ətrafına səpələnən xırda qızılı gül ləçəkləri isə şabaşa oxşadılır. Beləliklə, oxucu beytlərin bədii gözəlliyyini aydınlaşdırıqca həm onlarda ifadə olunan fikri, müəllif niyyətini daha dərindən başa düşür, həm də hədsiz zövq alır, daha həssas, daha duyumlu olur, daxilən zənginləşir.

Şagirdlərin estetik zövq dünyasının zənginləşməsində müəllim bilavasitə böyük rol oynayır. Bu mənada, “Dərs müəllimin yaradıcılığıdır, pedoqoji əsəridir” fikri ilə razılaşmaq lazım gəlir [3, s.60]. Bu o deməkdir ki, əsərin bədii gözəlliyyinin duyulmasında, müəllif niyyətinin, sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin dərkində müəllim aparıcı mövqə tutur. Sınıfdə qavrama səviyyəsi zəif olan şagirdlər üçün əsərin müəllim tərəfindən daha sadə və aydın təhlili əsərin bədii ovqatının, gözəlliyyinin aşkara çıxmasına, şagirdlərin mənəvi dünyasına təsir etməsinə səbəb olur. Xüsusilə, lirik əsərlər yüksək ideyaları, mənəvi-estetik hissələri əks etdirdiyi üçün şagirdlərə daha güclü tərbiyəvi təsir göstərir. Nəticədə, onlar şeiri emosionallıqla qavrayır və qavrama prosesində təxəyyül, emosiya və təfəkkürün iştirakı şagirdin ümumi inkişafına səbəb olur. Şagirdlər dərk edirlər ki, poeziya həyatın özüdür. Poeziya bir körpənin saf təbəssümü, şaqraq gülüşü, ağ tompul əlləri, yaqut dodaqları, büllur baxışlarıdır. Bir gəncin qüvvəti, iradəsi, mərdlik və cəsarəti sonsuz həyat sevgisidir. Bu baxımdan, Nizami yaradıcılığı xüsusilə diqqət cəlb edir. Nizami yaradıcılığının başlıca məziyyətlərindən biri onun böyük didaktik-tərbiyəvi əhəmiyyətə malik olmasıdır. Şairin “Xəmsə”si mənəvi-əxlaqi saflıq çeşməsinə bənzəyir ki, bu çeşmənin hər daması insanın mənəvi aləminin büllurlaşmasına təsir göstərir. Dahi sənətkarın zəngin söz xəzinəsi bütövlükdə tərbiyə məktəbi adlandırılır və tərbiyənin bütün komponentləri üçün zəngin material verir. Onun əsərləri üzərində işləyərkən, şagirdlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirmək imkanları daha da genişlənir. Məsələn, əməyin, həyatın, təbiətin estetikası və s.

Gənclərin əmək tərbiyəsi xüsusilə mühüm məsələdir. Bu mənada, şairin əməklə, insan zəhməti ilə əlaqədar söylədiyi aşağıdakı fikirlər böyük maraq doğurur:

Bir gün bar götürər ağac əkənlər,
Xəzinə aparar əmək çəkənlər.
Tənək ağlamasa, vaxtında zar-zar,
Yetirməz axırda sevinclərlə bar.

Verilən misralar “zəhmət çəkməsən, gözəl nemətlərə sahib ola bilməzsən” fikrini ifadə edir. Şair bunu həyatı bir faktla incə şəkildə təqdim edir. Tənək kəsilməyəndə

kifayət qədər bar vermədiyi kimi, əmək çəkməyən insan da heç nəyə nail ola bilməz. Əməkdən zövq almağın, insanın ona bağlılığının mahiyyətini şagirdlərə izah etmək üçün şairin “Sirlər xəzinəsi” əsərindən olan “Kərpickəsən kişinin dastanı” adlı mənzum hekayəsi olduqca maraqlı nümunədir. Ona görə də qabaqcıl ədəbiyyat müəllimləri bu hekayənin məzmunu üzərində iş apararkən, əsərə aid təsviri sənət nümunələrindən istifadə edirlər. Bu zaman müəllim şagirdlərin diqqətini şəkildəki obrazların təsvirindəki müqayisəyə yönəldərək qeyd edir ki, cavan oğlanın görkəmində bir peşmançılıq ifadə olunursa, qocadakı məğrurluq diqqəti daha çox cəlb edir. Qoca danışdıqca, əlini kərpiclərə uzadır, onlardan zövq alır, iftixar hissi keçirir:

Qocalar kərpic kəsər, halallıqla yaşayar,
Kölələr, əsir qullar ağır yüklər daşıyar, –

misraları qocanın bu hisslərini dolğun ifadə edir. Onun zəhmətlə bərkimmiş əzələləri əməyə ürəkdən bağlılığını göstərir. Şagirdlər başa düşürlər ki, əməklə ucalan insan xoşbəxtliyə qovuşur, əməyə xor baxanlar isə həyatda büdrəyir. Bu fikirləri şagird şüurunda daha da möhkəmləndirmək məqsədilə:

Qocaya tənə vuran peşmanladı sözündən,
Gözdən itən zamanda yaşı axıtdı gözündən, –

misraları oxunaraq, cavan oğlanın qoca ilə söhbətdə öz səhvini başa düşdüyü şagirdlərə aydın olur.

Ülvi-bəşəri hissəleri, nəcib duyğuları obrazlı şəkildə tərənnüm və təbliğ edən ədəbiyyat nümunələrinin tədrisi gənc nəslə vətəndaşlıq ləyaqəti uğrunda tərbiyə etmək üçün daha geniş imkanlar yaradır. M.Ə.Rəsulzadə ədəbiyyatı “bir millətin ruhunu əks etdirən ən gözəl ayna”sı adlandırırdı [1, s.55]. Ədəbiyyat xalqın millimənəvi zənginliyi, iftixarı və qüdrətidir. Vətənə məhəbbət hissi olmayan insan əxlaqi kamillilikdən də uzaqdır. Bunun nə qədər yüksək hiss olduğunu Xalq şairi S.Vurğun belə ifadə edir: “Xalq eşqi, vətən məhəbbəti insanın həyat nəfəsidir... Madam ki, insan ömrünün ən böyük zinəti, onu yaşadan ən qadir qüvvə vətənpərvərlik hissidir, bu hiss bugünkü körpələrin, nəslimizin təlim-tərbiyəsinin əsas ruhu, çarpan ürəyi, düşünən beyni olmalıdır” [2, s.145]. Deməli, vətənpərvərlik hissinin böyüməkdə olan gənc nəslə lazımi şəkildə aşılanması, təlim-tərbiyə işinin qarşısında duran mühüm vəzifədir və bunun üçün bütün imkanlardan istifadə edilməlidir.

Bədii əsərlərdəki müsbət surətlər vasitəsilə şagirdlərdə vətənə sədaqət, vətəndaşlıq dəyanəti, milli birlik duyğusu kimi nəcib əxlaqi keyfiyyətlər aşilanır.

Belə əsərlərin tədrisi zamanı müəllim qəhrəmanların səciyyələndirilməsinə xüsusi fikir verməlidir. Çalışmalıdır ki, şagird özü əsərin tərbiyəvi əhəmiyyətini dərk etsin, obrazları fərqləndirməyi, ən əsası, bu obrazlarda özünü görməyi bacarsın. “Şagirdlərdə milli mənlik şüurunu, milli qürur və ləyaqət hissini formalaşdırmaq ədəbiyyat fənninin başlangıç nöqtəsi və son nəticəsi hesab olunmalıdır” [1, s.61]. Şagird bilməlidir ki, onun mənsub olduğu millətin, xalqın keçmiş hənsi tarixi mübarizələrdən keçmiş, dərk etməlidir ki, Vətən sevgisi, yurd məhəbbəti insan qəlbini saflaşdırın mənəvi keyfiyyətdir. Hər bir vətəndaşın Vətənə xidməti məhz xalqa xidmətidir. Əgər xalq bir insanı qəlbində əbədi yaşadırsa, deməli, həmin şəxs həqiqi vətəndaş kimi özünün layiq olduğu qiyməti qazanmışdır.

“Təyyarənin uçması üçün ona enerji lazım olduğu kimi, insanın da yaşaması üçün ona od lazımdır, ürək odu! Bu od isə, yalnız sevgidir, Vətən sevgisi!” – deyib dəhilərdən biri.

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz,
Yəni – iki canda bir ürəyik biz.
Gücsüzük, bir heçik sən də, mən də tək,
Vətənə güvənib olduq Vətəndaş.
Mənim ürəyimi qanatsın gərək,
Sənin dırnağına dəyən çırtma daş.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə poeziyası şagirdlərdə vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılması baxımından geniş imkanlar açır. Bu baxımdan, şairin “Vətəndaş” adlı şeiri diqqət cəlb edir. Şair şeirin hər bəndini “Vətəndaş” kəlməsi ilə başlayaraq, insanın Vətən qarşısında borcunu Allah qarşısındaki borcuna bərabər tutur, ölkə vətəndaşları bir ailə üzvləri kimi təqdim olunur, insanın öz vətənində güclü olması fikri öz əksini tapır, ölkədəki vətəndaşların hərəsinin ayrı anası yox, vahid anası olması fikri qeyd olunur. Bəs vətəndaş nəyə cavabdehdir? – sualını isə şair “Vahid anamızın (Vətənin) xoşbəxtliyinə” kimi cavablandırır. Vətənpərvərlik tərbiyəsi imkanlarının reallaşdırılması üçün şeiri öyrənməzdən əvvəl “Vətənpərvər insanlara həsr olunmuş hənsi əsərləri xatırlayırsınız?”, “Həyatda kimi əsl vətəndaş hesab edirsiniz?”, “Vətəndaşlıq borcu ifadəsinin doğru izahı necə ola bilər?”, şeiri öyrəndikdən sonra isə “Əsər vətəndaşlıq borcu haqqında təsəvvürünüzə yeni nələr əlavə etdi?” suallarının şagirdlərə ünvanlanması məqsədə uyğun sayılır. Ev tapşırığı olaraq isə, yaradıcı iş kimi onlara “Vətən əxlaqının yüksək olması milli həmrəyliyin təməlidir” mövzusunda təqdimatın hazırlanması tapşırıla bilər.

Vətənpərvərlik yalnız öz vətənini sevmək deyil, eyni zamanda onun çiçəklənməsi naminə var qüvvə ilə çalışmaq və bacarığını əsirgəməməkdir. Vaxtilə rus pedaqoqu K.D.Uşinski qeyd etmişdir ki, vətənpərvərlik hissi yalnız vətənin üzərində qara təhlükə yaranan zaman parıldayır. Halbuki bu hiss hər zaman eyni qüvvə ilə alovlanmalı və bir vətəndaş kimi vəzifələrimizi icra edərkən öz təsirini göstərməlidir [5, s.369]. Belə Vətən mücahidlərinin sayı ədəbiyyatımızda olduqca çoxdur. Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün yaradıcılığı bu baxımdan səciyyəvidir. Şairin poeziyası başdan-başa vətənpərvərlik duyğuları, xalqın azadlığı, müstəqillik arzuları, milli-bəşəri amalları ilə ifadə olunub desək, yanılmarıq. Torpaqlarımızın erməni qəsbkarlarından azad edilməsi uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olan əsgərlərimizin çantasından Xəlil Rzanın vətənpərvər ruhlu şeir kitablarının təpiləsi, ədəbiyyatın doğrudan da güclü bir tərbiyə vasitəsi olmasını bir daha sübut edir. Qeyd edək ki, şagirdlərlə, xüsusilə də, vətəndaşlıq keyfiyyətinin formalaşdırılması üzrə iş apararkən, yalnız şairin əsərləri deyil, eyni zamanda onun öz həyatı ilə bağlı faktlar, mühüm məqamlar diqqətə çatdırılmalıdır. Şair qəlbi Vətən və xalq üçün çağlayan bir vətəndaş kimi hələ gənc yaşlarından ölkəsini azad, müstəqil görmək istəyirdi. O, vaxtilə Xalq Cümhuriyyətinin yüksəltdiyi bayraqın endirilməsi ilə heç bir vəchlə barışmir, onun yenidən yüksələrək başımızın üzərində dalğalanmasını görmək arzusu ilə yaşayır, səsinin-sözünün gücü ilə mübarizə aparır. Elə buna görə də şair həyəcanlar içində yaşamış, təqib olunmuş, bəzən təklənmiş, həyatın ağır sınaqları qarşısında qalmışdır. Lakin bunlar onu qorxutmamış, əqidəsindən döndərə bilməmiş, azadlıqsevər ruhu onu daim mübarizə meydanında bir cəngavər kimi döyüşlərə səsləmişdir. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılmalıdır ki, X.R.Ulutürk yalnız qələmi ilə deyil, əməli fəaliyyəti ilə də Vətənimizin azadlığı uğrunda xidmət göstərmiş, bununla kifayətlənməyərək, şair öz övladını da bu yolda qurban verməkdən çəkinməmişdir. “Oğul həsrəti” şeirində diqqəti ilk cəlb edən yüksək həyəcan və kövrək hissələrdir. Ata gənc övladının ölümünə inanmır, bu fikri özünə yaxın buraxmaq istəmir. Gülə-çiçəyə qərq olmuş məzar sanki ataya dərdini unutdurur. Amma bu çox çəkmir, oğlunun yoxluğu onu yenidən sarsıdır... Oğlunun məzar qonşularını xatırlayan şairin kədər hissini intiqam duyğusu əvəz edir. Bu qanın, cinayətin yerdə qoyulmayacağına inanan şair, ölümü ilə özünə əbədi ömür qazanan oğlu ilə fəxr edir:

Məzar qonşuların yüz-yüz
 Namiq, Elşad, Aydın, Gündüz.
 Yerdə qalmaz bu qan, sözsüz,
 Zülm, Təbrizim, Təbrizim!

Əsərin təhlili zamanı aşağıdakı sualların müzakirəsinə (qruplar üzrə və kollektiv) xüsusi diqqət yetirilir:

1. Ata şəhid oğlunu nə üçün “bəxtəvər”, “üzüağ” adlandırır?
2. Qarabağla əlaqədar baş verənlər şeirdə cinayət adlandırılır. Buna səbəb nədir?
3. Şairin kədərini daha qabarlıq ifadə edən sözlər, misralar hansılardır? Nə üçün belə düşünürsünüz?
4. Şeir sizdə hansı hissələr oyatdı?

Ədəbiyyat dərslərinin səmərəliliyi əyani və texniki vasitələrin məqsədyönlü istifadə olunmasından çox asılıdır. Dərsdə bu vasitələrə müraciət sənətkarın şəxsiyyətini, həyat və yaradıcılığını şagirdlərin dərindən mənimsəməsinə nail olmaq niyyətini izləyir. Yuxarıda bəhs etdiyimiz əsər üzərində işləyərkən, müəllim internet resurslarından faydalananaraq, 27 yaşlı Milli Qəhrəman Təbriz Xəlilbəyli haqqında videosüjeti şagirdlərə izlətməklə görmə, eşitmə duyğusu vasitəsi ilə varlığın obraxlı qavranılmasına, təlim materialının geniş, hərtərəfli mənimsənilməsinə imkan yaradır.

Qeyd edək ki, orta məktəb ədəbiyyat dərslərində vətənpərvərlik hissələrinin parlaq ifadəsi kimi diqqət cəlb edən epizodların sayını istənilən qədər artırmaq mümkündür. Belə epizodlar bugünkü gəncliyin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi üçün olduqca faydalıdır. Onların izahı müəllimdən dərin elmi bilik və pedaqoji ustalıq tələb edir. Müharibə insanlıq üçün fəlakət, faciədir. Amma Vətəni müdafiə etmək hər şeydən vacibdir, bu, hamının vətəndaşlıq borcudur. Əzəli torpağımız olan Qarabağın işgalçılardan azad olunmasında vətənin müdafiəsinə qalxan yüzlərlə mərd oğullar şəhid oldular. Onların xatırəsi bizlər üçün daim doğmadır, əzizdir. 44 günlük bu savaşda Azərbaycan oğullarının göstərdiyi şücaət dillərə dastan oldu. Bütün dünya onların qəhrəmanlıq salnaməsini maraqla, heyrətlə izlədi. Bu qələbə Azərbaycan xalqının böyük qürurudur. Xalqımızın bir yumruq kimi birləşməsi, illərdir yolumuzu gözləyən, Vətənin ayrılmaz parçası olan şəhər və kəndlərimizin intizarına son qoyması, müqəddəs torpaqlarda zəfər nəgməsinin çalınması şagirdlərdə qürur, iftixar hissələrinin oyanmasına səbəb oldu. Bədii əsərlərdə məhz bu oğulların – ığidlərin prototipləri yaradıllarsa, şagirdlərin bu yönə tərbiyə olunmasında misilsiz rolu olar.

V–XI sinif ədəbiyyat programlarında vətənə xidmət, doğma yurda məhəbbət, torpaqlarımızın qorunması kimi məsələləri özündə ehtiva edən saysız-hesabsız bədii nümunələr var ki, təhlil prosesinin düzgün, yaradıcı təşkili, ən optimal təlim metodlarının seçilməsi qarşıya qoyulmuş təlim məqsədinin reallaşdırılmasına şərait yaradır. Şagirdlərin bir vətəndaş kimi formalaşmasında “Vətən mənə oğul desə...”, “Baba və atalarımızın keçdiyi qəhrəmanlıq yolları bizim üçün örnəkdir” və s. mövzularda sərbəst inşaların təşkili olduqca tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edir. Şagird öz

vətəndaşlıq borcunu necə dərk edəcəksə, yazdığı inşa da onun daxili mənəviyyatının göstəricisi olacaq.

Nəticə / Conclusion

Nəticə olaraq belə bir qənaətə gəlmək olar ki, ədəbiyyat dərsləri yaradıcı olmalı, istənilən əsərin tədrisində müəllim pedoqoji ustalıq sərgiləyərək, öz sənət əsərini yaratmalıdır. Doğrudan da, hər bir dərsə yaradıcı yanaşdıqda, dərs böyük bir sənət əsərinə çevrilir. Xüsusilə də, ədəbiyyat dərslərində mənəvi-estetik tərbiyə, vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılması müəllimin ən ümdə məqsədi olmalı və bunun üçün müəyyən tədbirlər planı həyata keçirməlidir. Nümunə kimi inşa müsabiqəsinin keçirilməsi, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarına aid guşə, fotostend və albomların hazırlanması, “Qarabağ döyüşçüləri” ilə görüşün təşkili, əsərin mövzusu ilə bağlı siniflərarası rəsm müsabiqələrinin keçirilməsi, “Dünyani gözəllik xilas edəcək” mövzusunda ədəbi-musiqili gecənin təşkili, estetik həzz yaradan musiqi və şeir haqqında söhbətlərin aparılması, “Soykökə qayıdışda bədii əsərin rolü” mövzusunda debat aparılması və s. məsələlərin təşkili xüsusilə əhəmiyyətlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Əliyev A. (2005). Vətəndaşlıq ləyaqəti tərbiyəsi üzrə işin təşkili. Bakı, 135 s.
2. Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığının ümumtəhsil məktəblərində tədrisi məsələləri. (1987). Bakı, Maarif. 167 s.
3. Həsənli B.A. (2016). Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, Müəllim. 452 s.
4. Həsənov A., Ağayev Ə. (2007). Pedaqogika (Dərslik). Bakı, Nasir nəşriyyatı. 496 s.
5. Paşayev Ə.X., Rüstəmov F.A. (2010). Pedaqogika. Bakı, Elm və təhsil. 464 s.